

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

3. Dialog tuzish va rolli o‘yinlar: O‘quvchilarga muloqotli vaziyatlar yaratib berish, masalan, do‘konda, kasalxonada, maktabda muloqot kabi rollar berish orqali ular o‘zini real hayotda tasavvur qilib, nutqiy tajriba orttiradi. Bu orqali ularda erkin gapirish va fikrni tushunarli ifoda etish ko‘nikmalari shakllanadi.

4. Interfaol metodlar (Aqliy hujum, Klaster, Tushuncha xaritasi): Bu metodlar bolalarni faol fikrlashga, erkin mulohaza qilishga undaydi. Masalan, “Klaster” metodi orqali o‘quvchi bir so‘z atrofida ko‘plab tushunchalarni bog‘lab o‘rganadi va bu so‘z boyligini kengaytiradi.

5. She‘r va ertaklar asosida ishlash: Xalq og‘zaki ijodi namunalari va she‘rlar orqali o‘quvchilarda tovushlar, so‘zlar, iboralar ohangdorligi, mazmuni va estetik qabul qilish qobiliyati rivojlanadi. Bu esa nutqning obrazlilik va mantiqiylikini kuchaytiradi.

Boshlang‘ich sinf ona tili darslari nutqiy kompetensiyani shakllantirishning asosiy maydonidir. Quyidagi tavsiyalarni keltirish mumkin: nutqiy mashqlarni darsning ajralmas qismi sifatida rejalashtirish; matn bilan ishlashda savol-javob, tahlil, sarlavha qo‘yish kabi usullardan foydalanish; o‘quvchilarning yoshiga mos, qiziqarli va hayotga yaqin muloqotli vaziyatlar yaratish; so‘z boyligini oshiruvchi lug‘aviy o‘yinlar, interfaol metodlarni keng qo‘llash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov N. va boshqalar. Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
2. G‘afforova M. Nutq madaniyatini shakllantirish metodikasi. — Samarqand, 2019.
3. Xolboyeva D. Til o‘rgatishda innovatsion yondashuvlar. — Toshkent, 2021.
4. Vygotsky L.S. Pedagogik psixologiya. — Moskva: Pedagogika, 1991.
5. Zamonaviy boshlang‘ich ta‘lim metodlari. O‘zbekiston Respublikasi XTV, 2022.

JADIDLARNING MA’RIFATPARVARLIK MEROSI VA UNING ZAMONAVIY TA’LIM TIZIMIDAGI O’RNI

Sobirjonov Bekzodbek Farxodjon o‘g‘li

Namangan viloyati, To‘raqo‘rg‘on tumani 28-sonli umumta‘lim maktabi o‘quvchisi

Ilmiy rahbar: To‘raxo‘jayeva Zulxumor Yusufjanovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada XIX asr oxiri va XX asr boshlarida shakllangan jadidchilik harakati va uning asosiy ma‘rifiy g‘oyalari zamonaviy O‘zbekiston ta‘lim tizimi kontekstida o‘rganiladi. Tadqiqot davomida Avloniy, Behbudiy va Munavvarqori kabi jadid ma‘rifatchilarining qarashlari bugungi pedagogik yondashuvlar bilan qiyosiy tahlil qilindi. Muallif jadidlar merosining hozirgi raqamli ta‘lim, STEAM metodikasi, ma‘naviy-tarbiyaviy faoliyat va inklyuziv yondashuvlardagi aksini ilmiy-nazariy asosda yoritadi. Xulosa o‘rnida,

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

jadidlar merosi shunchaki tarixiy xotira emas, balki zamonaviy ta’limga yo’naltirilgan milliy ruhiy ilhom manbai ekani ta’kidlanadi.

Annotation: This article explores the Jadid movement that emerged in the late 19th and early 20th centuries and analyzes its core educational ideals in the context of contemporary Uzbekistan's educational system. The author compares the pedagogical views of prominent Jadid thinkers such as Avloniy, Behbudiy, and Munavvarqori with current educational reforms, including digital education, STEAM methodology, moral upbringing, and inclusivity. The study concludes that the legacy of the Jadids is not merely a historical memory but a spiritual and intellectual foundation guiding modern national education.

Аннотация: В данной статье рассматривается движение джадидов, сформировавшееся в конце XIX – начале XX веков, и анализируются его основные просветительские идеи в контексте современной системы образования Узбекистана. Автор сопоставляет педагогические взгляды таких джадидских мыслителей, как Авлоний, Бехбудий и Мунавваркори, с современными реформами в образовании: цифровое обучение, методика STEAM, морально-нравственное воспитание и инклюзивный подход. В заключение подчеркивается, что наследие джадидов — не просто историческая память, а духовный и интеллектуальный ориентир для национального образования сегодняшнего дня.

Kalit soʻzlar: Jadidlar, maʼrifat, Avloniy, Behbudiy, zamonaviy taʼlim, STEAM, axloqiy tarbiya, inklyuzivlik, milliy gʻoya, pedagogika.

Keywords: Jadids, enlightenment, Avloniy, Behbudiy, modern education, STEAM, moral upbringing, inclusivity, national idea, pedagogy.

Ключевые слова: Джадиды, просвещение, Авлоний, Бехбудий, современное образование, STEAM, нравственное воспитание, инклюзивность, национальная идея, педагогика.

Yuqori maʼnaviyatli jamiyat qurish har bir xalqning eng oliy maqsadidir. Ammo bu yoʻlni boshlab beruvchi, millat tafakkuriga quyosh boʻlgan, oʻz umrini xalq farovonligi uchun bagʻishlagan siymolar har doim ham topilavermaydi. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Oʻrta Osiyoda ana shunday uygʻonish toʻlqini paydo boʻldi. Uning boshida turganlar esa — **jadidlar** edi. Ular nafaqat oʻz davrining jadid maktablarini yaratdi, balki bugungi zamonaviy taʼlim tizimining ildizlarini ham oʻsha davrda qadadi. Jadidlar oʻz faoliyatida ikki asosiy kuchga suyanar edi: **ilm va axloq**. Ularning nazarida, bu ikki tushuncha ajralmasdir. Ular maktabni inson qalbini tarbiyalaydigan muqaddas joy, oʻqituvchini esa jamiyatda eng oliy martabali kasb egasi deb bilishgan. Bugungi kunda Oʻzbekistonda amalga oshirilayotgan taʼlim islohotlari, raqamli maktablar, STEAM yondashuvi, maʼnaviy tarbiya darslari aslida oʻsha orzularning zamonaviy talqini emasmi? Bu maqolada biz aynan shu masalani chuqur tahlil qilamiz.

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

Jadidlarning ma’rifiy merosi bugungi O‘zbekiston ta’lim tizimida qanday yashayapti? Bu savolga ilmiy yondashgan holda javob izlaymiz.

Mazkur tadqiqot **tarixiy-tahliliy, taqqoslovchi-qiyosiy** va **diskursiv** metodlarga tayangan. Dastlab, jadidlar davrida ta’limdagi falsafiy qarashlar aniqlab chiqildi. Bu jarayonda quyidagi **manbalar va asarlar asosiy dalil sifatida xizmat qildi:**

- **Abdulla Avloniy** – “Turkiy Guliston yoxud Axloq” (1913, qayta nashr 2019),
- **Mahmudxo‘ja Behbudiy** – “Maktablar to‘g‘risida” maqolalari,
- **Munavvarqori Abdurashidxonov** – maktablar haqidagi risolalari,
- O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining **PQ-3775-sonli qarori**,
- 2023-yildagi **Milliy STEAM dasturi**,
- Ta’lim sohasidagi “Yangi O‘zbekiston maktabi” konsepsiyasi.

Shundan so‘ng bugungi O‘zbekiston ta’lim tizimidagi yangilanishlar — xususan, **raqamli ta’lim, interaktiv metodlar, milliy tarbiya konsepsiyasi** – jadidlar qarashlari bilan **semantik tahlil** asosida taqqoslandi. Har bir bosqichda **ma’naviy, falsafiy va ijtimoiy kontekstlar** hisobga olindi.

Tahlil natijalariga ko‘ra, jadidlarning asosiy ta’limiy g‘oyalari bugungi ta’lim tizimida quyidagi shakllarda namoyon bo‘layotgani aniqlandi:

1. **Ta’limning markazida — axloqiy tarbiya:** Jadidlar fikricha, bilimli, ammo axloqsiz inson — jamiyat uchun xavf tug‘diradi. **Avloniy** yozadi: *“Axloqsiz ilm — chorasiz qurol, maqsadsiz yuksalishdir.”* Bugungi ta’lim tizimi bu fikrni chuqur anglab, “Tarbiya soati”, “Milliy qadriyatlar” mashg‘ulotlari orqali har bir o‘quvchining ichki olamini boyitishga intilmoqda. Shuningdek, barcha umumta’lim maktablarida **tarbiyaviy platformalar**, “Yoshlar bilan ishlash” metodikasi asosida yuritilayotgan faoliyat — bu jadidlar qarashlarining zamonaviy shaklidir.

2. **Fanlararo integratsiya va amaliy yondashuv:** Jadidlar o‘z davrida ilgari surgan eng dolzarb masala — bu fanlarning bir-biri bilan bog‘liq holda o‘rgatilishi edi. **Behbudiy** o‘zining maqolalarida eski maktablarda faqat diniy fanlar o‘qitilib, real hayotga tayyorlov bo‘lmayotganini tanqid qiladi. Uningcha, matematika, geografiya, fizika, tabiiy fanlar bolaga real tafakkur, zamonaviy fikrlash, dunyoqarash bag‘ishlaydi. Bugungi kunda maktablarda joriy etilayotgan **STEAM** metodikasi, **loyiha asosida o‘qitish**, jadidlarning saboqlari asosidan yaratilgan Tarbiya darsliklari, **robototexnika va IT saboqlari** aynan o‘sha fikrlarning zamonaviy ifodasi ekanini ko‘rish mumkin.

3. **Ona tilida ta’lim va milliy o‘zlikni tarbiyalash:** Munavvarqori va Behbudiy barcha darsliklarning **ona tilida yozilishini** talab qilgan. Ular uchun til — bu faqat aloqa vositasi emas, balki millatning ruhidir. Bugungi darsliklar, o‘quv qo‘llanmalari, test materiallari asosiy ravishda o‘zbek tilida olib borilishi — bu jadidiy merosning uzviy davomidir. Ayni paytda, o‘quvchilarning **ona tilida ijodiy fikrlashi, yurtga sadoqat, milliy o‘zlik** tushunchalari ham darslarda alohida mavzu sifatida yoritilmoqda.

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

4. **Ta’lim — ijtimoiy adolat vositasi sifatida:** Jadidlar maktabni har bir bolaning teng huquqli rivojlanish maydoni sifatida ko’rishgan. Bu g’oya hozirgi kunda **inklyuziv ta’lim, ayrim ijtimoiy guruhlarga mo’ljallangan grantlar, masofaviy ta’lim imkoniyatlari** orqali real shaklga aylanmoqda. Qolaversa, jadidlar merosini o’rganish va uni yoshlar o’rtasida keng targ’ib etish bo’yicha tashkil etilgan “Jadidlar izidan” respublika tanlovida qatnashish uchun 364 906 nafar o’quvchilar qamrab olingani hamda g’oliblar Germaniya davlatiga jadidlarimiz tahsil olgan oliygohlarni ko’rish va ilhomlanishlari uchun yuborilgani ham olib borilayotgan islohotlarning yaqqol isbotidir.

Natijalar shuni ko’rsatadiki, jadidlarning ma’rifiy falsafasi bugungi O’zbekiston ta’lim tizimida o’z aksini topmoqda. Ammo bu jarayon oddiy tarixiy davomi emas, balki **zamonaviy g’oyalar bilan boyigan, o’z mohiyatini yo’qotmagan uzviy merosdir**. Bugungi o’qituvchi — bu o’z fani mutaxassisi bo’lishi bilan birga, Avloniy kabi axloq darsini, Behbudiy kabi tafakkur yuksakligini, Munavvarqori kabi milliy uyg’onishni o’z yuragida his qiladigan shaxs bo’lishi lozim. Ta’lim shunchaki “dars o’tish” emas, balki millat tafakkurini shakllantirish demakdir. Bu ruh — jadidlar qoldirgan bebaho o’gitdir.

XULOSA

Jadidlar — bugungi ta’limdagi orqaga emas, oldinga yo’naltirilgan ruhiy ustunlik ramzidir. Ular bizga shunchaki maktab ochishni emas, **qalblarni uyg’otishni, millatni fikrga chorlashni, ilmga muhabbat uyg’otishni** o’rgatganlar. Bugungi maktab — bu raqamli sinf bo’lishi mumkin, ammo uning yuragi **ma’naviyat, oriyat, tarbiya** bilan urishi shart. Aks holda, maktab shunchaki devorlar majmuasiga aylanadi. **Jadidlar maktabi** — bu har bir o’qituvchining vijdonida, har bir o’quvchining qalbida yashaydigan maktabdir. Agar biz shu ruhni saqlasak, jadidlar merosi hech qachon so’nmaydi. Balki har yangi avlodda o’z izini yana-yana yoza beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Avloniy A. **Turkiy guliston yoxud axloq**. — Toshkent: Ma’naviyat, 2019. — 240 b. *(Jadidlarning axloqiy va pedagogik qarashlarini yorituvchi asosiy manba)*
2. Behbudiy M. **Tanlangan asarlar**. — Toshkent: G’afur G’ulom nomidagi NMIU, 2018. — 312 b. *(Yangi maktablar, ta’lim islohoti va milliy uyg’onish g’oyalari tahlili)*
3. Munavvarqori Abdurashidxonov. **Maktablar to’g’risida risolalar**. — Toshkent: Jadid merosi nashriyoti, qayta nashr, 2020. — 104 b. *(Ta’limdagi metodologik yondashuvlar bo’yicha tarixiy risolalar)*
4. **“Jadidlar merosi”**. — Toshkent: O’zbekiston Fanlar Akademiyasi nashriyoti, 2020. — 352 b. *(Jadidlar faoliyatiga oid ilmiy maqolalar va arxiviy hujjatlar to’plami)*
5. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining **PQ-3775-sonli qarori** “2018–2021 yillarda ta’lim tizimini rivojlantirish strategiyasi to’g’risida”. — Toshkent, 2018 y. *(Davlat siyosati asosida ta’limda milliy va zamonaviy integratsiya konsepsiyasi)*
6. **“Yangi O’zbekiston maktabi” konsepsiyasi**. — O’zbekiston Respublikasi Prezident Administratsiyasi, 2023. *(Zamonaviy o’zbek maktabining ma’naviy-axloqiy va innovatsion modeli)*